

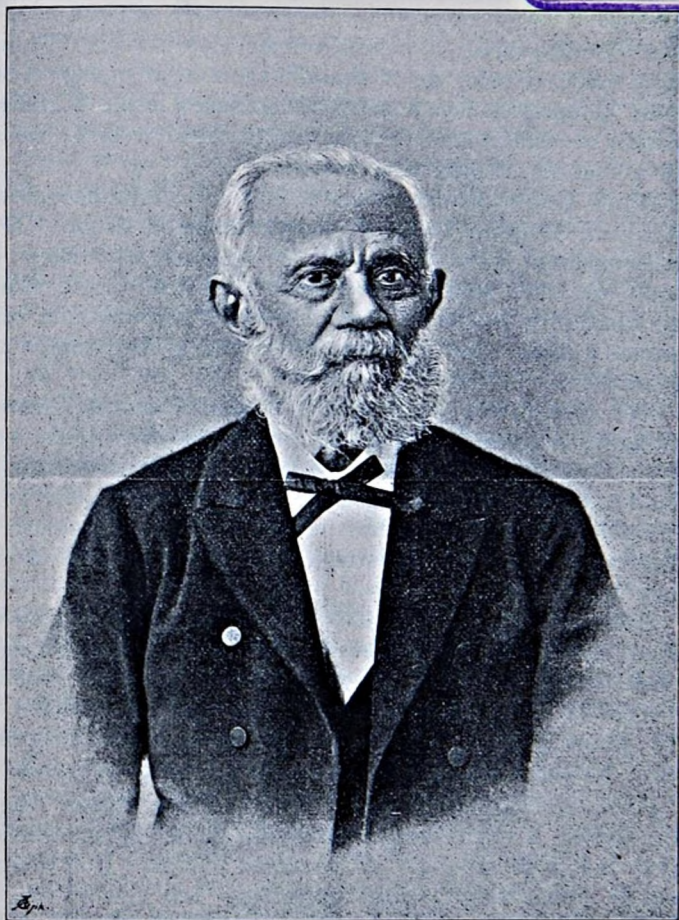
Wolff Gábor.

(1811—1892.)

DÁVID ANTA

92 APR 1 N

KÉZDI VÁSÁRHELY

magyar gyógyszerészet nesztorát, :
tan egyik hivatott művelőjét és a
ménység egyik nem jelentéktelen
tette el Wolff Gáborban, kinek nevét elismerés

ték a botánikusok, személyét pedig — polgári erényeiért — tisztelettel vették körül azok, kik közt élt, kikkel érintkezett.

A Wolff-család a beköltözéskor „Kál” (Gál: Farkas) örmény nevet viselt; de a család azon ágát, mely Kőhalomban telepedett le, a százszok rendszeren csak Wolff-nak nevezték. A család másik ága megtartotta a »Gál« nevet; tehát a Gál és Wolff: egy család.

Wolff Gábor született 1811. ápril 7-én Kőhalomban; atyja Wolff Bogdán kőhalmi nagykereskedő, anyja KáringécZ Zsuzsánna volt. Testvérei: W. Antal udvarhelyi kereskedő, Dr. W. József erzsébetvárosi főorvos, W. Alajos Nagy-Küköllumegye tiszti ügyésze és W. Zsuzsánna mind elhunytak; csak Wolff János kolozsvári gyógyszerész van még életben.

Két évet (1820—22) töltött a brassói katonai nevelőintézetben; a gymnasiumot szintén Brassóban (1822—26) tanulta. Gyakornokoskodott Fogarason Ungár József gyógytárában (1827); gyógyszerészi oklevelet nyert Pesten 1834-ben; önálló gyógyszerész lett 1840-ben, ugyanis ekkor vásárolta meg öccsével Jánossal a kolozsvári Schmidt Ádám-féle gyógyszertárt.

Nőül vette 1842-ben Lukács Lujzát (Nagy-Váradról), Lukács György jelenlegi belügyminiszteri államtitkár egyik nővérét. 1848—49-ben, mint jó hazafi, nemcsak pénzzel, de vérrel is áldozott a hazának. 1856-ban 52 pályázó közül ő nyert jogot arra, hogy Tordán a második gyógyszertárt felállíthassa, melyet azon évben meg is nyitott.

Kora ifjúságától kezdve kiváló előszeretettel foglalkozott ugyan a természettudományokkal, de legkedvenczebb tárgyai mégis a növény- és rovartan voltak. Folytonosan tanult és buvárkodott; mint botánikus lett híressé. Fáradhatlan floristicus volt; szerencsés fölfedezéseivel és kutatásaival Kolozsvár és Torda floráját Európa legérdekesebb pontjaivá tette. A növénytudósok több növényt neveztek el az ő tisztelt nevérol, mely így halhatatlanná lett!

Érdemei elismeréssel találkoztak. 1846-ban a kir. magy. »Természettud. társulat,« — 1848-ban a stettini »Entomologischer Verein,« — 1849-ben a nagyszebeni »Siebenb.-

Verein für Naturwissenschaften,« — 1858-ban a bécsi »K. k. zoolog.-botan.-Gesellschaft« tagjává és 1859-ben a bécsi »K. k. geolog. Reichsanstalt« levelező tagjává választotta.

Öszinte barátság köteléke füzte a boldogult dr. Haynald Lajos kalocsai érseket Wolff Gáborhoz, kivel levelezésben is állott; a nagynevű bíbornok még erdélyi püspök korában ismerkedett meg Wolffal. A nyolczvanas évek elején kongresszusra gyűltek össze Magyarország pénzügyeinek igazgatói Budapesten; Wolff Gábor is felment. A fővárosban volt az egyház büszkesége: Haynald is. E sorok írója volt az a szerencsés, ki Wolffot Haynaldhoz felvezette. Igazán megható volt a két botánikus találkozása: meghatva egymás nyakába borultak, megcsókolták egymást és hosszasan átölelkezve maradtak. . . .

Mint tordai gyógyszerész, a közügyek körül kifejtett önzetlen buzgalomával közbizalmat és osztatlan becsülést vivott ki magának. Tagja volt Torda-Aranyosvármegye bizottságának, valamint Torda város képviselőtestületének is. Huszonöt évig volt igazgatója Torda legrégebbi pénzügyeinek: a mostani virágzó »Tordai kisegítő-takarékpénztár részvénytársulat«-nak; tisztét kiváló odaadással és szakértelemmel viselte. Mult év áug. havában tartották meg a részvényesek fényes ünnepélyek közt 25 éves igazgatói jubileumát. Ekkor leplezték le olajfestésű arczképét is, mely most az intézet helyiségét díszíti. — Mint buzgó gazdája a »Torda-Aranyosmegyei gazdasági egylet«-nek megteremtette az egylet gyümölcsfaiskoláját, mely jó hírnévre emelkedett.

Meg kell még emlékezmem nagyszerű és sok ezer példányt számláló herbariumáról. Ez képezte boldogultnak egyik nagy gyönyörűségét; bár mint csalogatták s bármit is ígértek érette: nem akart megválni ezen eszményi kincsétől, mit egy hosszú életen át gyűjtött, — hanem azt fiának Dr. Wolff Gyula tordai gyógyszerésznek hagyományozta.

Meghalt 1892. ján. 29-én 81 éves korában. Halála általános, mély részvétet keltett; ravatalát koszorúozón borította. A szomorú családon kívül a »Tordai kisegítő-takarékpénztár« — és a »Torda-Aranyosmegyei gazd. egylet« külön-külön gyászjelentést adtak.

Sok tanuságot merithet az előre törekvő ifjú nemzedék a tulságig szerény Wolff Gábor hasznos életéből, kinek önzetlensége utolérhetlen és becsületessége szeplőtelen volt!

Bárány János.

Nagy Theodosius császár emlékezete az örmény egyházban. *)

II.

Az örmény szent életrajz-gyűjteményben Nagy Theodosiusról számos olyan — a történeti hitelesség szempontjából természetesen nem mindig kifogástalan — adat van feljegyezve, a melyekkel sehol másutt nem találkozunk. Így például említés történik az álomról, melyben egy főpap ráteríti a bíbor palástot Theodosius vállaira s ráteszi a császári koronát fejére; később, a konstantinápolyi zsinaton felismerte a fejedelem ezt a főpapot Melecius antiochiai patriarkhában, a kit addig soha sem látott. Theodosiusnak császárrá történt kikiáltását, nyilván szóbeli hagyomány alapján ekként beszéli el az »Aiszmávrkh«:

»A hitetlen Valens halála után a vallásos és nagy Theodosius nyerte el a koronát Gratián római császár parancsából, a ki apósa volt. Theodosius veje és seregeinek vezére volt. Gratián Valens örökségeül neki adta a konstantinápolyi császári trónt. De a byzanci nagyok nem ismerték őt el, mert nem volt a császárok nemzetségéből. Ámde a míg azok, a kik nem engedelmeskedtek neki, ilyen felfogásban valának, egy napon a szent mise alatt roppant néptömeg gyült össze szent Zsófia templomában. Ott volt az újonnan kijelölt császár is, Theodosius, a kinek neve »Isten-adtá«-t jelent. Valens koronája le volt téve az oltárra, addig, a míg a trónnak örököse nem lesz nyilván-

*) E. Chastel, Histoire de la destruction du paganisme dans l'Empire d'Orient. Paris, 1850. — Lebeau, Histoire du Bas-Empire, Nouv. edit., Paris, 1824. — Nève, L'Arménie chrétiennes, Louvain, 1886.

valóan meghatározva. A lakosság nem akarta a koronát rátenni a spanyol Theodosius fejére. Ekkor az Urnak egy angyala megjelenván egyszerre sz. Zsófia templomában, egy sasnak képében, fölkapta az oltárról a császári koronát, a nép feje fölött röpködve háromszor megkerülte a templomot s elvégre rátette a koronát Theodosius fejére. A város nagyjai azonnal alávetették magukat, meghódoltak Theodosius előtt s egyező értelemmel kiáltották: »Éljen a császár!«

Ezek a legendák is bizonyosságot tesznek arról, hogy az örmény krónikások mennyire igyekeztek a hívők előtt kiemelni az igazi, a történeti Theodosius erényeinek és szerepének nagyságát. Hogy mily őszinte és mély tisztelettel viseltettek a keleti örmény keresztények e fejedelem emléke iránt, ki nagylelkű pártfogásban és védelemben részesíté őseiket, még inkább tanúsítja egy másik bizonyíték: Theodosius császár canonja, a mely részét képezi az örmény hymnariumnak, s a melyet január hónap folyamában, a császár halálának emléknapján énekelnek. S kapcsolatban vele éneklük azt a Sárágán-t is, a mely az első keresztény örmény király, Tiridát bűnhődése s megtérése emlékezetének van szentelve. (Tiridát emléknapja különben az Áiszmávurkh szerint az évnek más szakára, november hó 20-ára esik).

A Theodosiust magasztaló egyházi énekek az örmény irodalomtörténet buvárainak némelyike egyenesen Khorenei Mózesnek, a nemzeti történetírás megalapítójának tulajdonítja, a ki homiliákat és vallásos dalokat is irt. Mások szerint Khorenei Mózes kortársa, Mántáguni János, szintén ötödik századbéli író, lett volna e Sárágánnak a szerzője. Legtöbb valószínűséggel bir azonban Ávedikián atyának, az örmény egyházi énekek nagy tudományú magyarázójának az a nézete, hogy az említettük Sárágán a hírneves IV. (Snorháli) Nerszesz patriarkhától származik, a mit egy tizenharmadik századbéli örmény történetíró, kándzág-i Girágosz bizonyágtétele is megerősít.

Magának a történeti szempontból is felette érdekes Sárágán-nak itt következik egész terjedelmében a szövege:

»Te, ki megmutattad a földön égi királyságodnak mintaképét, az igazságra és jogra fektetvén fejedelmi trónját Theodosiusnak: az ő vallásosságáért, ó Krisztus, irgalmazz mi nekünk! — Ő az, ki a te keresztlobogód hatalmas segítségével harcra kelvén, megsemmisítette a pogányoknak lázadó erőit s megerősítette a békében Anyaszentegyházadat: az ő vallásosságáért, stb! — Te, ki e fejedelemnek a te igazságod ítéletét adtad, hogy a te szent parancsolataid szerint bíraskodhatott a te néped fölött: az ő vallásosságáért, stb! — Te, ki csodás dicsőséggel ruháztál fel szent Egyházadat, megkoronáztad az apostolok és próféták, s megerősítetted a szent királyok által: az ő vallásosságáért, stb! — Ezek a szent királyok felfegyverkezvén a tusára a szent Léleknek harci erejével, megsemmisítették a szakadóknak dühét s megszilárdították az igaz hitben az egész világot: az ő vallásosságáért, stb! — Te, ki megengedted a világnak, hogy a nagy Theodosius uralkodjék, s midőn befejezte életét az igaz hitben, e napon égi királyságodba vetted fel őt: az ő vallásosságáért, stb!

»Áldunk téged, Krisztus- király, ki diadalmaskodván keresztet által, szenteidet dicsőségednek csodáival vetted körül, atyáink Istene! — Ma örvendeznek a mindig virrasztó égi szellemek e császárnak vallásossága fölött, mert a nagy Theodosius énekeivel magasztalja a seraphinok égi seregének társaságában atyáink Istenét! — És mi is magasztalunk téged, szent Theodosiussal, a vallásos császárral, új énekünkben, ó atyáink Istene!

»Áldjátok az Urat, dicsőítsétek e szenttel az örök Atyának isteni Igéjét! — Dicsőítsétek e szenttel, a kit megkoronáztak a földön az angyalok s a kit felemeltek az egekbe önnön erényei! Dicsőítsétek őt e szenttel, ki leigázta az ellenséget a hit által s megalapította a szent Egyházat könyörgéseivel!

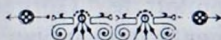
»Meváltó Istenünk hallgass meg minket közbenjárása által e szent királynak, ki vallásosságával megveté az Egyház alapjait s igaz hittel kormányozta a te népedet. Leborulva kérünk, a te emlékezedért add meg nekünk az egeknek békéjét!«

»Boldog Theodosius, te nagy császár, járj érettünk közben az egeknek uralkodójánál, hogy megbocsássa vétkeinket! — Te, ki imádod Krisztust s alapítója vagy a szent hitnek, járj érettünk közben, stb — Te, ki dicsősége vagy a királyoknak e földön s megkoronáztattál az egekben, járj érettünk közben, stb.«

»Te, kit boldognak hirdet mindenki, te megnyerted Krisztustól, a dicsőség koronáját, Theodosius, ó nagy király, járj érettünk közben az egeknek uralkodójánál! — Ki szent imáiddal futásnak indítottad az ellenséget, ki a sátánt lábaiddal tiporván, az égi lakók sorába emelttél, ó Theodosius, stb! Ime bizalommal eltelve ünnepeljük a te emlékezetedet s áldjuk Azt, a ki koronát tesz fejedre, ó Theodosius, stb!«

— A betejező közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Emléklapok az 1848—49-iki magyar függetlenség harczaiból.

IV.

A felsőbbséget, melylyel Kossuth Magyarországon birt, nemcsak személyes tehetségeinek lehet tulajdonítani, hanem annak a körülménynek is, hogy a legtöbb intéző államférfú lassanként visszahúzódott a nyilvános élettől; tehát azok is, kik a harcz előbbi tetteiben — a bécsi kormányhatalommal szemben — részt vettek. Battyányi, mihelyt lemondott a miniszterelnökségről, felhagyott minden egyenes kezdeményezéssel a magyar politikában, és csak arra törekedett, hogy a harczoló hadsergek között közvetítést létesítsen, — a mit Windischgrätz bosszúsan visszautasított. Deák mindjárt kezdetben kijelentette, hogy ő nem képes ennek az irányzatnak párthiveket szerezni; adminisztrálta ugyan hivatalát és igyekezett is a márcziusi miniszterium első napjaiban egy törvénykönyvet összeirogatni, — azonban Battyányi kívánsága szerint fokozatosan a közvetítő szerepét vállalta magára, de eredménytelenül.

Wesselényi vén és vak volt és habár beleegyezett abba, hogy Eötvössel együtt menjenek el abba az értekezletbe, mit Bécsben a cseh követek visszautasítottak, de sem ő, sem Eötvös több részt nem vettek a nyilvános ügyekben. Széchenyi megijedvén attól, hogy ezt az eredményt az ő előbbi buzdításai, miket a magyar érülethez intézett, idézték elő, elveszté eszét és ekkor tébolydában volt. Így a Magyarországon kiemelkedett államférfiak közül egyedül Kossuth volt az, ki még a közönség szemei előtt maradt. Ékes-szólása, melylyel senki sem versenyezhetett és a magyar nemzeti érület iránt tanusított rokonszenve páratlan hatalmat adott kezébe és miután Bemben felfedezte a katonai lángészt, oly befolyást biztosított magának Erdélyben, mely állását rendkívüli módon megszilárdította. . . De nőtt bizalmatlansága Görgei iránt is.

A függetlenségi nyilatkozat közzététele után nem egykét magyar tiszt mondott le. Görgeinek magatartásából, ki akarata ellenére megtartotta ugyan a fővezérséget, mind inkább kitünt, hogy ő Kossuthnak ellenmása. Ez a kölcsönös gyanúsítás, mint legfőbb ok, vezetett azon lépéshez, mely katonai ítések véleménye szerint a legszerencsétlenebb volt az egész hadjáratban. Ugyanis április 26-án Görgeinek és Klapka tábornoknak sikerült, kétségbeesett hadutazás után Komárom várát az osztrákok kezéből kiragadni; — mire Klapka és még más főnökök azt hitték, hogy Görgei ezt a sikert kizsákmányolva Győr felé fog előre nyomulni, hogy a közlekedést Béccsel újra megnyissa. Azalatt Kossuth nyugtalanul fáradozott, hogy Pest ne maradjon még továbbra is az osztrákok kezében; azért azt kívánta, hogy fordítsa Görgei harcz-erejét a főváros felszabadítására. Görgei és a többi katonai főnök abban a hitben élt, hogy ez az eljárás nagy tévedés lenne; azért fel is fejtette okait, hogy miért nem teljesíti rögtön Kossuth parancsait: Ha ő kivivott előnyeiket követve berontana Ausztriába, akkor — hite szerint — Magyarországon azonnal kikiáltanák a köztársaságot és így lehetetlen lenne a kiegyezés az osztrák kormánylyal; ellenben ha megszállja Pestet, ezáltal olyan előnyös alapot nyerend, hogy az osztrákok kénytelenek lesznek Magyarországnak megadni a

modosított alkotmányt (had- és pénzügyminiszter nélkül); és ez volt az ő legfőbb óhajtása is. Így történt, hogy május havának legnagyobb része Buda ostromlásában pazaroltatott el, az osztrákok pedig az alatt Magyarorszáiban tágasb tért foglaltak. . . . És míg Kossuth nehezen tartotta fenn magát Görgei ármánykodásaival szemben, azt a hirt hallja, hogy egy hasonlatlanul félelmetesebb ellenség jelent meg hirtelen a csatatéren.

Ugyanis május 1-én intéztek Áusztriából formaszerű kérelmet az oroszokhoz, hogy ezek a magyarokkal szemben, nyujtsanak nekik segélyt, . . . és az orosz erők júniusban már mutatkoztak a Kárpát-szorosokban. Június 17-én találkozott Szabó ezredes az orosz ezredekkel a tömösi szoros közelében. Kezdetben azt hitte, hogy csak néhány csapattal van dolga; de az ütközet alatt több meg több csapat jött elé úgy, hogy Szabó kénytelen volt hátrálni. Két nap múlva érkezett meg Kiss ezredes élén néhány székely csapatnak, hogy a beütést visszaverje és míg azok, kik a hegycsúcsokat megszállva tartották, köveket és faderékeket vetettek az oroszokra — az a 400 ember, kik az utat zárták el, oly bátran állott ellen az oroszoknak, hogy ezek a harcz elején visszahúzódtak; de Kisst egy golyó földre teriti, miért csapatja elfutamodott.

Május végén Bem visszatért Erdélybe és arra törekedett, hogy a székelyeket összegyűjtse; lelkesítő felszólításokat intézett hozzájuk, melyekben megemlékezett azon hőstettekről, miket a mult télen felmutattak. Június 25-én ismét elfoglalta Beszterczét és nyílt téren az egyesült orosz-osztrák hadtesttel találkozott. Hét óráig ellentállott nekik, de mivel új erősítéseket kaptak, Bem kénytelen volt hátrálni. Az oroszok rendkívüli nagy száma — úgy látszik — meglepte Bem csapatait és páni félelem terjedt el közöttük. Az ellenség elárasztotta az egész országot; Nagy-Szebent elfoglalta, ismét elvesztette, újra elfoglalta és végre midőn áug. 5-én az ismét az oroszok kezébe került, Bem élve alig menekülhetett el. *) Bem folytatni akarta a har-

---

*) Nem tudom, honnan vette az angol író e tényeket, mert én akkor még Nagy-Szebenben vo tam — és mit sem tudok azokról. Bizonyára e részlet: román képzelődés.

czot, de áug. 7-én Kossuthtól azt az utasítást kapta, hogy menjen Felső-Magyarországba, hogy Görgeivel való ügyesbajos dolgaiban segítségére legyen. *)

Kossuth tett még egy próbát: Görgei helyébe Mészáros tette; de kénytelen volt a parancsnokságot újra Görgeinek átadni; elvesztette ugyan minden bizalmát Görgei iránt, de kényszerülve volt bármely megegyezést elfogadni, csak hogy magát és az országot a bajokból kiragadja. Azonban remélte, hogy nemsokára Görgei helyébe Bemet teheti; ezen törekvése ellen nemcsak Görgei nyilatkozott, hanem Csányi is, ki — ugy látszik — Görgeivel rokonszenvezett. Görgei és Csányi minden áron azon voltak, hogy mondjon le. És míg Kossuth habozott, hogy mire tökélje el magát, — azt a hírt hallja, hogy Bem Temesvárnál veszélyesen megsebesült. Bem irt ugyan neki, hogy sebe könnyű . . . . azután szilárd ellentállásra nógatta. E levél azonban sohasé jutott Kossuth-hoz és a legközelebbi tudósítás, mit Bem kapott, az volt, hogy Kossuth lemondott és Görgei nevezetett Magyarország kormányzójává. Erre Bem szemrehányó levelet irt Kossuthnak, azután hadtestével a Bánátba ment Lugos ellen, hogy megtámadja az oroszokat. Dembinski, ki ekkor Bem seregénél volt, nem engedelmeskedett e parancsnak — és Bem csatát veszített. Ugyanaz nap: áug. 13-án tette be Görgei Világosnál a fegyvert és egész hadseregével együtt egy orosz tábornok előtt (ha jól emlékszem: Paskievics) megadta magát.

Jelenleg úgy tekintik a dolgot, hogy a fegyverletételt katonai okok tették szükségessé: az osztrákok előnyomulása Déli-Magyarországban azalatt, míg Buda ostroma tartott és Erdély elfoglalása az oroszok által: Magyarországot a hódító zsákmányává tették. Ennek daczára többé már nem kétséges, hogy a Görgei és Kossuth között volt ellenkezés és a pártoskodás, mit előbbi a hadsereg közé bevitt, voltak az okok, melyek ezt az eredményt legnagyobb mértékben elősegítették. Aztán Görgei soha sem tudott felvilágosítást adni e kérdésre: Miként történhetett — a

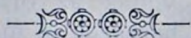
---

*) Ez nemcsak zavart dolog, de anakronismus is: Kossuth Bemet Haynau ellen Temesvárra küldötte.

fegyverletétel feltételei értelmében — az, hogy míg vele szemben a közbocsánatot (amnestia) osztrák és orosz oly ügyelve megtartották, — addig a tábornokokat, kiknek egyetlen bűne az volt, hogy az ő parancsnoksága alatt szolgáltak, Haynau a leggyalázatosabb halálra ítélte és javaik bírói foglalás alá vétettek? Egyébiránt az is bizonyos — hozakodjanak bármennyi mentséggel elő a világosi fegyverletételre vonatkozólag, — hogy ez a tett vetett a magyar szabadságharcznak oly váratlan véget.

Bem visszasietett Erdélybe és igyekezett előbbi hadcsapatait felkelésre bírni; de törekvései eredmény nélkül maradtak. Klapka még egy hónapnál is tovább tartotta fenn magát Komáromban; ellenállása előnyös feltételeket biztosított számára. A két tábornok¹⁾ és Kossuth kénytelenek voltak Törökországban keresni menedéket.

Czetz János tábornok.²⁾

Mivel ajándékozta meg 1848 a hazai örményiséget?

Szamosújvárt 1892 márcz. 15-én elmondotta Szongott Kristóf.

Nemcsak a magyar nemzet, hanem e haza minden népfaja, nemzetisége is sokat köszönhet a korszakot alkotó 1848. megbecsülhetlen vívmányainak. De mivel e drága vívmányok keletkezésének kedvező körülményei ezen érdeklődő, mívelt, szép számú, diszes hallgatóság előtt úgy

¹⁾ Csak Bem.

Cz. J.

²⁾ A derék Czetz család, melyből hirneves tábornokunk származott, az örmények beköltözésekor (1672) még Vártán nevet viselt. A szamosújvári fanyakönyvek I. köt. 10 lapján (1715 év) ez olvasható: Vártán magánúamp Czetz: Vártán vezetékneve Czetz. Tehát tábornokunk — ki a magyar szabadságharc alatt oly dicső nevet vivott ki, — ősei azon páratlan hős Vártán tábornok családjából eredtek, ki az V. században Kr. u. a perzsák ellen viselt harcban halhatatlanná tette nevét. A Vártán neve, kinek emlék-ünnepét a keleti örmények mai nap is tartják, tölti be az örmények történetének legfényesebb lapját. — »Csak sasfit nemz a sas és nem gyáva nyulat Nubia párduca.« Szerk.

is ismeretesek, e kínálkozó alkalommal — szives engedelmséggel — szólok a lehető rövidletben 1) arról, hogy milyen volt a hazai örménység helyzete 1848 előtt és 2) felemlítem, hogy mit kaptunk mi örmények is — a haza többi fiaival egyetemben — ajándékképen 1848-tól. . . .

Tudva van, hogy apáink igen kiváló családokból vették eredetüket; őseink a királyszékes Ániban, Örményország fővárosában, mely egy millió lakost és 1001 templomot számlált — laktak. Jólétben éltek; fény, pompa mindenütt. A Kelet ezen nevezetes nemzete terjesztette a műveltséget, fejlesztette a tudományt, irodalmát híressé tette, ápolta a művészetet, messze terjedő, virágzó kereskedelemmel bírt. De boszút akartak állani rajtuk az őket környező irigy csordák azért, hogy a keresztény örmények a keresztiesek pártjára állván, ezeket pénzzel, harcosokkal és tanácscsal gyámolították; András magyar királynak is jelentékeny segítségére voltak az örmények. Ezért öldöklő fegyvert kovácsoltak a barbárok és megszámlálhatlan mennyiségben rontottak be a szép országba. Útközben tüzzelvassal pusztítottak mindent; feldúlták a tudomány csarnokait és a Muzsák hajlokait (úgy sem tudták ezek értékét felfogni); kiméletlen kezök kardra hányta a görnyedező öreget ép úgy, mint a pólyába takart csecsemőt; azután az egyesült durva sergek romboló lépteiket az ország szive: a fényes Áni felé vették; mert itt lakott a nemzet színejava. Megizenték a műkincsekben bővelkedő főváros lakosainak, a dúsgazdag aristokrátáknak, hogy megmenthetik életüket és roppant vagyonukat, ha megtagadják Krisztust. De az örmény főrangúak többre becsülték az égbe vezető kincset, az üdvözítő keresztény vallást, a mulandó földi javaknál — és tántorithatlan hívei maradtak azon tannak, mit Világosító Szent-Gergely hirdetett az örmény földnek. Azonban sokaknak még volt annyi idejük, hogy az éjszaki kapún elmenekülhessenek; azért minden férfi két tarisznyát vett elő, egyikbe tették az olvasót, az ima- és egyházi könyveket, különösen a kedvelt 'sárágán'-okat, hogy az idegenségben is anyanyelvükön dicsérhessék az Urat; a másikat tele rakták arannyal, ékszerekkel és drágakövekkel. . . . azután kezökbe vették a sanyarú vándorbotot. Így

hagyták el apáink fényes márványpalotáikat és könybe lábbadt szemekkel mondták végbucst az ősi hazának, az Arátnak, a paradicsomnak. . . .

Krimbe mentek, mely félsziget akkor keresztény uralgó fenhatósága alatt állott: a genuiaiak birták. Itt több helységben telepedtek le; sokan laktak közülök Kaffában (Theodosia), honnan élénk kereskedést folytattak a meszeszefekvő tartományokkal; de a tatárok igen gyakran megzavarták békés napjaikat; azért nagyrészők Lengyelországba ment. A lengyel király tárt karokkal fogadta és szép kiváltságokkal ajándékozta meg őket. De a háborúk nyugtalanításai miatt innen is kiköltöztek: Moldovában hét várost alapítottak. Kezdetben jól ment dolguk; később azonban a vajdák kimondhatatlan kinzásokat mértek reájuk azért, hogy hagyják el vallásukat, nyelvöket és szokásaikat. apáink inkább az országot hagyták el. És mivel a török épen azon időtájban nyomult nagy sereggel délszokról Moldován keresztül éjszak felé, hogy Podolia, Kamenietz várát ostrom alá vegye — az örmények nyugatra, az erdélyi havasok közé húzódtak, honnan 1672-ben I. Apafi Mihály fejedelem behívta őket Erdélybe.

1239-ben vándoroltak ki őseink Aniból és így 433 évet töltöttek Krimben, Lengyelországban és Moldovában. Ezen idő alatt négyszer voltak kénytelenek ott hagyni eladatlan épületeiket, földbirtokaikat, sőt ingó vagyonuk legnagyobb részét is — míg e szép haza földére léptek. És különös, hogy míg más, e hazában letelepült vagy ide betelepített népek itt ingyen kaptak földet, addig apáink drága pénzen vették meg azokat a földterületeket, hova városaik, helységeiket építették. Így pl. azért a darabka földért, melyen Szamosújvár épült, bele nem érve a dominiumot, 25000 forintot fizettek.

A bölcs Apafi korán átlátta, hogy mily hasznos elemet nyert országa a beköltözött életrevaló örményekben, kik kitünő észképességök mellett vagyont és szorgalmat hoztak Erdélybe. Igen mert apáink, kik kereskedelmi összeköttetésben állottak Kelettel, Nyugaton pedig Béccsel, Lipszéval, Dancziggal, apáink — mondom — honosították

meg Erdélyben a kereskedelmet; városaikban pedig, egy akkor igen keresett iparcikk előállítására véget, tízével-huszával állították fel a gyárakat. E gyárakban készült a híres piros és fekete szattyán, melyekből a magyar nemesség magyar csizmát készíttetett.

Azonban a székelyek és szászok kancsal szemmel nézték az örmények boldogulását; azért az országgyűléseken mindent elkövettek, hogy vetélytársuk: az örmény be ne fogadtassék a honfiak sorába. És — fájdalom! — csakugyan sikerült ezeknek hosszú időn át elháríthatlan akadályokat gördíteni az örmények legfőbb óhajlásának megvalósulása elébe; mert csak 168 évi itt lakozás után ismerte el őket az erdélyi országgyűlés 1840 elején honfiaknak.

És vajjon háruult-e rájuk haszon akadémikuskodásukból? Nem fürkészem, de annyit állíthatok, hogy e rövidlátó politika érzékeny kárára volt az annyszor elpusztított országnak; mert az örmények egy része e miatt visszament Keltre, az itt maradtak pedig, mivel idegenekül tekintettek, nem mertek — pedig volt mivel — költséges palotákat építeni, hanem megelégedtek kisszerű házaikkal. Oh be meglepő, a mostaninál mennyivel fényesebb külseje lenne az örmény helységeknek, ha a honfűsítés mindjárt a beköltözés után megtörténhetett volna!

Most lássuk, hogy az örmények beköltözésekor az ország lakóssága milyen osztályokra oszlott. Voltak az országban mágnások (grófok, bárók), nemesek, nem-nemesek és jobbágyok. Hivatalokat csak a mágnás vagy nemes viselhetett. S habár apáink ereiben nemes vér buzogott, azért Erdély a beköltözötteket nem tekintette nemeseknek; sőt közülök még azok, kik czimeresleveleket kaptak I. Apafi fejedelemtől, III. Károly-, Mária Teresia- és a többi magyar királyoktól — sem nyertek alkalmazást a hivatalokban. Eseménynek nézte mindenki azt a rendkívüli esetet, midőn egy Cziriák nevű tehetséges örmény, ki 17 évig szolgált volt Kolozsvártnál díjtalanul, fizetéses irnoknak kineveztetett. — Le akarták hozni az udvari kancelláriától a kitünőt jogászt, a nemes Issekutz Bogdánt Kolozsvárra; mire egy nemes: »Csak nem ülök széket egy olyannal, kinek apja

a pudli mellett állott« — és nem hozták le a derék Issekutzot; mert akkor a kereskedést, az ország anyagi felvirágoztatásának ezen hatalmas eszközét, sokan lealacsonyító foglalkozásnak nézték. Igen, mert az akkori helytelen fel fogás azt tartotta, hogy némely állás megszégyeníti az embert; holott mai napság mi azt mondjuk, hogy a nem-al kalmás ember szégyeníti meg az állást.

Jobbágy, földművelő, paraszt ember egy se volt az örmények közt. Azért közülök az, ki pappá vagy orvosá nem lett, kereskedés útján gyarapította vagyonát. Szattyán-gyáraikban is, melyek közül egy néhány még a 60-as években is működésben volt, többnyire nem-örmények végezték a kézi munkát; mert az örmény, tekintettel eredetére, műveltségére és vagyonára — kezdet óta úrnak tartotta magát — és tartozkodott a szolgai munkától. . .

A fennállott törvények értelmében az örmény helységeken, kívül az örmények örökös földbirtokot nem vehettek; hanem csak zálogban, vagy haszonbérben tarthattak jószágokat, földeket. Ez az oka, hogy a múlt században és a jelen évszáz első felében igen sok, marhakereskedéssel foglalkozó örmény tartott különösen Magyarországon pusztát haszonbérben, melyeknek felügyelő gondozását úgy nevezett „pusztádsi“ örményekre bízta. . . .

De kiüzte Savoyai Jenő herceg déli Magyarországról a törököt; az ország e része ezért majdnem lakatlan maradt. A talajt megmérhetlen távolságig a vizek kiöntései borították el; csak sást, kákát, nádat termett a föld. Szabad volt e földekből bárkinek venni; olcsóért adták. . . és nem kellett senkinek! De mit mondok, senkinek? Kellett az örménynek. Mert ekkor költözött ki Szamosújvárról a Karácsonyi, Gorove, Dániel, Jakabffy. . . család; Erzsébetvárosról a Kiss, Vertán, Issekutz. . . család; Gyergyó-Szt-Miklósról a Novák, Czárán, Vákár, Lázár. . . család és földet vettek déli Magyarországon. Azután lecsapoltatták földjeiket, állandó árkokat ásattak, megszántották, bevették azokat. Most e földek az ország legjobb termő földjei és ezek az örmények a hazai örmények közt a leggazdagabbak. . . .

A mondottakból láttuk, hogy majdnem minden működési tér el volt az örmények előtt zárva. Ez az oka tehát, hogy az örmények közt a multban se nagy földbirtokosokat, sem más téren — egy-két gyér eset kivételével — kiemelkedettebb egyedeket nem találunk.

De beköszöntött a dicső 1848, mely nemcsak megszüntette a kor keretébe nem illő, elavult törvényeket és több korhadt intézményt semmisített meg, hanem a jobbagságot, az emberiség e szégyenfaltját is eltörülte. Nem sorolom fel a sok szebbnél szebb vívmányt, melyekkel ezen emlékezetes korszak a hazát megajándékozta, hanem végezve csak még azon magasztos elvekről teszek említést, melyeket 1848 győzelmes zászlajára irt: »Szabadság, testvériség, egyenlőség!« E szép korszak szabadította meg a sajtót bilincseitől: a censurától; oszlatta el az előitéletes véleményt, szüntette meg az átkos ellenségeskedést, melyel honfi honfi ellen viselkedett — és adta a hazafiak szájába e testvéries megszólítást: polgártárs; e nagy idő rontotta le az emberi méltóságot mélyen sértő válaszfalat, mely elég igazságtalanul különbséget tett a hazát egyaránt szerető honfi és honfi, az Isten képére teremtett ember és ember között és proklamálta az egyenlőség elvét. De — hála a Gondviselésnek! mióta az egyenlőség főséges elve testet öltött magára és a hivatalok betöltésénél többé már nem a születés vagy a nemzetiség, hanem a képesség, az arravalóság lett az irányadó: minden téren találkozzunk örményekkel is. Láttunk örményt a miniszteri bársonyszékben és találunk örményt a járásbiróságok irnoki asztala mellett is. Vannak neves tábornokaink, jelentékeny akadémikusaink; van grófunk; felmutathatunk számot tevő országgyűlési képviselőket, tudósokat, egyetemi tanárokat, írókat, nagyföldbirtokosokat és egy sereg hivatalnokot. . . .

És mindezt 1848-nak köszönhetjük! Azért midőn áldom emlékézt azon felejthetlen tisztos alakoknak, kik nemcsak előkészítették e dicső korszakot, hanem tevékenyen közreműködtek e vívmányok előteremtésében is; egyúttal hálás köszönetet rebeg gyöngé ajkam a liberalis magyar nemzetnek, mely e nagy idők áldásait nem tartotta kizárólagó-

san csak saját fiai számára, hanem azokból egyenlő részt adott, kivétel nélkül, a haza minden fiának.

Éljen ezért a lovagias magyar nemzet és maradjon 1848. márt. 15. nagy napjának felejthetlen emléke egész Magyarország emlékezetében — az idők végeiglen!

Az újszülött gyermekek besózása.

Az élelemszerek megtartásának első módja, mely a népek előtt ismeretessé lett, bizonyára: a besózás volt. A tenger, melyben a rothadás nem oly könnyen megy végbe, tanította meg erre az embereket; így történt aztán, hogy a sónak már korán erősítő és megtartó erőt tulajdonítottak. Gondolták, hogy ez az erő az ifjú földlakosnak is, ki csak az imént jött napvilágra, használhat: így fejlődött ki azon, különösen Keleten nagyon elterjedt szokás, mely az újszülött gyermekeket sósvizben fürösztí, vagy szabályszerűleg besózza.

»Téged sem fürösztöttek vízben, hogy tiszta légy, sem sóval be nem dörzsöltek« mondja Ezekiel látnok; és a keleti ember jól tudja, hogy mit jelentenek e szavak: a gyermekápolás legnagyobb mérvű elhanyagolását! A zsidók és más keleti népek később csakugyan megelégedtek azzal, hogy az újszülötteket csak sósvizben fürösztötték meg; azonban itt-ott a besózás régi szokása is fenmaradt. — Nevezetesen Orosz-Örményország Eriván kormányzóságában, az örmények *) gyakorolják és pedig úgy, hogy az újszülött egész felületét finomra tört konyhasóval hintik be, mely tett alkalmával különös gondot fordítanak a honaljráncaira és mélyedéseire, a térdhajlásra és az ujjak tájaira. Miután a gyermek három, sőt több órán át sóban feküdt, megfürösztik tiszta meleg vízben.

*) Örményországban soha se volt gyakorlatban ezen helytelen szokás; az eriváni kormányzóságba is az idegen szomszédoktól szívärgott be, de itt is majdnem teljesen felhagytak vele.

Némely kerületekben az örmények ezt a szokást elhagyták, ezért szomszédjaik »sótalan« örményeknek nevezik őket.

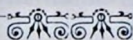
A klasszikus görögök utódai is behintik sóval gyermekeiket. És ha mégis valamelyik felvilágosultabb anya vonakodnék gyermekét ezen eljárásnak alávetni; úgy a bába ezt adja tudtára: »Ha gyermekedet sóval be nem hintem, úgy abból nyomorúlt lesz, és mire sem lesz alkalmas.«

De hogyan állják ki ezt a besózást a kicsinyek? Hát ha sok a jóból, úgy ez az erősítő gyógymód igen nagy veszélylyel jár: a bőr biborvörös lesz, a gyermek az erős csipést nem tudja kiállani és görcsök között elhal. — Daczára ennek vannak népek, — mint p. o. Isauria hegylakói Kisászsiában — a kik az újszülötteket irgalmatlanul 24 óráig tartják a sóban, hogy a bőrük erősödjék. Valóban elpusztíthatatlan természettel bir az ember!

Németország némely vidékein még most is dívik e szokás, azonban csak jelképileg. Így pl. a rajnamelléki Pfalzban némelyik a gyermek füle mögé tesz sót, a másik meg a papirba göngyölt sót a pólyába teszi; van olyan is, ki egy csep sót az újszülöttnek nyelvére tesz. Azt tartják, hogy a só eszet hoz és megóv a gonosz lélektől.

Németből:

Ábrahámné Gámán Erzsi.

Örmény dal és görög epigramma.

P. Thewrewk Emil »Görög anthologia« című nagybecsű művében a 83. szám alatt közölt epigrammához következő megjegyzést fűzi:

»Besigtháslián mai örmény lantos költő eme dala, melyet Esztegár László fordított magyarra (Föv. Lapok 1889. áug. 3.) hasonlóságánál fogva megérdemli, hogy ide igtassuk.

»Oh, lennék én csak a tavasz'
Szelid fuvalma: röpke lég;
Szállonganék fejed körül,
S fürtidre csókot hintenék!

Oh, lennék szende rózsaszál,
Derült mosolylyal ékesen ;
Virulnék kora' hajnalon,
Magasztos-édes kebleden!

Oh, lennék álmkép csupán,
Lebegve éjeid felett:
Kilesném lelked' álmaid —
És elrabolnám szivedet.*

Mi meg igen érdekesnek tartjuk az ismeretlen szerzőtől származó görög epigrammát, a tudós szerző fordításában idejegyezni.

»Lennék csak szellő, s a mikor te a napra kijönnél
Kebled föltárnád, szívni fuvalmaid.«

A tanár úr azon téves adata, hogy én fordítottam le a gyönyörű dalt, az én mulasztásomból ered. Az idézett helyen közölt tárczámban ugyanis elfeledtem a fordítókat külön-külön megjelölni. E folyóirat tisztelt olvasó közönsége előtt azonban ismeretes, hogy a kitünő fordítás az enyémnél e téren sokkal hivatottabb toll terméke. A fordítás szerzője: az örmény dalok költői lelkű és ékesszavú átültetője: Simay János.

Esztegár László.

Tiridát király.)*

V.

Fájdalom eme tizenöt száz éves létezésről beszélő intézmény több ízben a hitetlenek rombolásának lett célpontjává; nemtelen durvasággal fölprédáltatott, a mit fárasztó szorgalom termelt. Az éles szemek fölfedezték azt is, mit csak kevesek előtt ismeretes rejtekhelyek gondosan őriztek. Manap a tömérdek arany és ezüst egyházi edények-és készletekre, úgyszintén a megbecsülhetlen irattárra csak mint tündérálomra tekinthetni vissza, a nemzeti élet könyvébe illesztendő összes lapok vizbe gyúratva megsemmisít-

*) L. »Armenia« ötödik évfolyam, 376 lap.

tettek, vagy széttépve szélnek eresztettek. Különösen a perzsák 1058-ban iszonyú pusztítást vittek véghez; de ismét kiépült.

A jelen században egy évvel az oroszok Armeniában tett foglalásai előtt a szilaj tatárok tömege azt az örvény szélére vonszolta. E vihart is túlélte a ker. őstelep. Ma harmincz szerzetes lakja, kiknek itt iskolájok is vagyon. Oly hosszú múltat nem lehet csak úgy szivacsosul letörülni. Járon tartomány lakói közül a kath. és nem-egyesült örmenyek tesznek 22 ezeret. Szent János kápolnájába ősrégi szokás szerint a közönség korlátozva bocsáttatik be, mint-hogy a nők részére annak csak előcsarnoka áll nyitva. — Miután az ország földjének utolsó hantja is kiszorult a hozzá tapadt bálványok lábai alól: a csendesen fejlődő mozzanatok mintegy fölhevni látszanak, hogy további figyelmünk azon ponton pihenjen meg, mely örökre nevezetes marad. Az esemény színhelye Pákáván. A király a hön-ohajtott főpásztornak Caesareából, az ország határaihoz való közeledtére Ásken nejével és nővérével Choszrovituchttal székhelyéről Pákávánba jött. Megható volt a viszontlátás öröme, a megilletődés benyomása alatt a szívek túlcsoordultak. Eufrát mindkét partja keskeny volt az átláthatlan tömeg befogadására. A lángoló szeretet bíborában megjelenő férfiú a nép közé vegyült, hogy tanszékéről hallassa intelmeit a tévely csábjai ellen, ép e helyen, mely mint a hét bálvány székvárosa, egyik tűzhelye volt a csábok tévsugarainak. És a levegő, a Megváltónak magasztalásával telt el. A negyven-napi munkásság után bekövetkezett a nagyszerű pillanat, melynek mindenki lázas várakozással nézett elébe.

E tárgy további folyamára nézve a mindenség Atyjáról és annak gondviseléséről mitsem tudni akaró gőg talán sajnálkozó mosolylyal veendi — hiedelme szerint — holmi túlbuzgalom által félrevezetett ártatlan együgyűségünket. Ám legyen! Mi jobb meggyőződésünk sugallatát követve, nem akarjuk a történelmet meghamisítani; de viszont nem tagadhatjuk meg a régi fénytől lelkünkben földerengő kegyeletet, minthogy a nyilvánosság őrszeme kísérte az egykorú írónak, Agathangelosnak tollvonásait. Ő alkotta meg e kor történelmének művét, mint szemtanú,

naplójellegű munkáját a király meghagyásából írta és pedig görög betűkkel, minthogy ez időben honi írásjegyek hiányoztak. Jegyzetei által oly pontokat világított meg, melyek nélkül sok tárgy fölött megfejthetlen homály borongna. A nemzet multjának legjelesb ismerője Chorenei Mózes iránta oly elismeréssel viseltetik, hogy őt »Tiridát kiváló titkárának« nevezi. Munkájára több helyen ehhez hasonló szólamokkal hivatkozik; »Amint ezt neked Agathangelos előadja.«

Ott látjuk 302. Kr. u. Világositónkat, mellette a nemzet diszét, a deli természetű kir. párt és családját, köröttök erőteljes, marczona alakokból álló udvarnép csoportosul. Ugy látszott, mintha tiszta azurszinű boltozatával az ég és a föld összeölelkesett és nagy szentélylyé alakult át. A hegy oldalán függő kir. kastélyban nagy sürgés-forgás van, a honnan menet indul az éden kertjéből forrászó keresztukhoz, az Eufrát folyamhoz, melynek tükrén a verőfény arany sugarai játszadoztak. Az élő vértanú a folyamba száll, bálványozó emberek özön-sokasága az örök Isten előtt meghajolván, a keresztvíz habjai alá jött, az ég pedig egy fénylángban uszó oszlopban elragadó látványt nyit az egész tájra s áldó sugarait hinti le a magasságba emelkedő fohászokra. Eme napok, melyek ily ünnepélyes díszben pompáznak, megszólamlanak s fölhívják a több század távolában élő utódokat, hogy semmi balszerencsében ne rázzák le az ősök szellemét, kik, fehér öltözékeikben égő viaszszal kezökben lépdelnek ki a folyamból.

A bálványok szennyét lerázó nép a lenyugvó nap utolsó sugarainál elhangzott áldó szózatra oszlott széjjel. Más nap, a mint az ég bíboros királya feltűnt, a folyam partját sűrű néptömeg lepte el. A téren fölállított oltáron a főpap által az újszövetség áldozata mutattatott be s az abból részesült keblek oltárán, a hálának égbetörő illatos áldozata lobogott fel. Lapozhatunk az egyes nemzetek történelmében: és magasztosság szempontjából a legfontosabb esemény: vagyis egy nemzetnek az evangelium országába fölvételése alkalmával ezeknél kiemelkedőbb pontokra nem akadunk. Alig egy hét mulva egymillió és négyszázezeren valának, kiknek számára a hittanító körül csoportosult szel-

lemi erők segédkezésével az isteni tanok éltető forrása fölfakadt. Miután itt az ügyeket akkép intézte, hogy távollétében is legyenek, kik az új ker. sarjadékot a tudomány, vallás és jó erkölcsök tejével táplálják, a királylyal együtt a székvárosba ment, hogy főlebb emelje bámulandó vívmányainak tündércsarnokát.

A város belsejében levő kir. lakhelytől nem messze, a már előre, a kereszténység jelvényével jelölt helyen emelkedik a Mindenhatónak 'ecsmiádzini' szt. hajléka. ¹⁾ Sejtelmével sem birhatunk, mennyi kincset halmoztak fel itt s mily önzetlen hazafiságú egyháznagyok és nagy erők egyesültek, hogy fölépítsék és megörökítsék e székes főegyházat az utó- és jelenkor számára. ²⁾

Hogy a nép nagygyá lehessen, a végből szükséges, hogy annak értelmi és erkölcsi ereje fokozatos szilárdulást nyerjen. A munkabíró férfiú e tekintetben bevándorolta a hit világa által még nem érintett helyeket, szeldelvén itt is az oktatás igéinek kenyérét. Megrakta az egész országot a király egyakarató szívének melegével ápolt templomokkal, neveldéekkel és iskolákkal, melyek a templom után leghathatosb tényezői a népek polgáriasítására. A szükség enyhítésére teremtett dolgokat, melyek a ker. hit- és erkölcstannak oly üdítő folyományai. A beteg-ápolóházak és kórházak az újonszülött ker. államon áthuzodó mindannyi égi lángok, a fönnebbi intézmények születés évében születtek s a szeretet ölében nőttek fel, hogy századoknak oszthasák áldásos gyümölcseiket. A dolgok egyik sarkát képezte azon sikeresen ható példa, hogy számos belföldi pogány pap és azoknak fiai áldozárokká avatva, azok közül többen, mint püspökök ott küzdöttek a kiválasztottak soraiban.

Ezek eddig a népnek a bálványképek előtt benyujtott áldozataiból tartották fenn magukat; Világosítónk most

---

¹⁾ Az Egyszülöttnek jövetele.

²⁾ A templomnak jelen bevezettségében, külső és belső részeit, boltiveit annak rajzával és tervvázlatával leirta Álisán I. helyrajzi munkájában. A főkincstárban őrzi a hagyomány Noé bárkájának hüvelyknyi részecskéjét, a Világosítónak és Nisibi szt. Jakabnak szemét stb.

úgy intézkedett, hogy a szarvasmarhák és juhnyájának, melyek a templomoknak a szegények között leendő kiosztása végett fognak adományoztatni — egy részét, továbbá a szerzetnek és szőlőknek tizedét¹⁾ ők kapják.

Markovich Jakab.*)

Khinai szokás az örményeknél.

P. Meneviseán G. bécsi mekhithárista atya igen érdekes adatot közöl egy kis ethnografiai cikkében, mely a dr. Herrmann Antal kiadásában megjelenő »Ethn. Mittheilungen aus Ungarn« című ügyesen szerkesztett folyóirat legutolsó I—V füzetében (II. évfolyam) jelent meg.

A felette érdekes cikkben következőket mondja a szakavatott szerző: Igen sok szokást őriztek meg a mai örmények, fő tartozkodási helyükön: az örmény fensíkon (Magas-Armenia), melyek a kutatóra nézve igen nagy érdekel birnak, annyival inkább, mert a homályos őskorba visszavezethetők. A következőkben az örményeknek egy sajátos szokásával ismerkedünk meg, mely eredetére nézve igen régi, és bizonyosan Khinából került Armeniába, a mint ez hiteles adatok alapján kimutatható.

Sok helyen, de különösen Magas-Armeniában (Khotorsur) szokásos, kis gyermekek hajzatát a homlok fölött és a nyakszirtnél tövig lenyírni.

Egy régi történeti adat teszi érdekessé e tényt. Bizánci Fáuszt történetében (Kr. u. V. század) olvasható, hogy

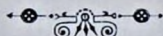
¹⁾ Agathangelos, II. sz. 175 l.

^{*)} Közelebbről elhunyt derék irótársunk szellemi örökségét képezi e cikksorozat. A boldogult jeles egyházi férfiú az örmény nemzet történeti multjának épen azon pontjánál ejt é a közlés fonalát, — mely a király (Tiridátes) és a nemzetnek megkeresztelkedésével a letűnt pogány korszak zárkővét képezi! Bár előadásában a kritikai források méltatását nem szokta mellőzni Markovich, mégis mint »az örmények regényes története« tekintendő ez immár öt év óta folyó cikksorozat; melyen szerzőnk lángoló, nemes lelkének egész odaadásával dolgozott!... Szerk.

egy hatalmas kormányzóság (generalatus) alapítója (zoráváruthiun, szbárábeduthiun) Khinából Armeniába menekült, ¹⁾ s itt mivel vitéznek bizonyította be magát, az arscida-királynál igen barátságos fogadtatásra talált; ennek (Mámkun) egyik utódáról ²⁾ mondják, hogy midőn főnökének ³⁾ és háziurának engedélye nélkül háborúba akart indulni, ⁴⁾ a főnök ostort vett kezébe s az engedetlennek lenyirt fejét ütlegelni kezdte. »Az örmény ritusból eredt szokás a gyermekek fejét apróra lenyiratta; úgy volt ezen időben Ártávázt feje is lenyirva és üstöke meghagyva.« (Biz. Fauszt V. könyv 43. fej.) ⁵⁾

A mai örmények e szokását megerősíti a történetirő azon említése, mely szerint egy Mámikonián (Mámkun) nevű khinai Armeniába menekült. Ettől örökölhették ⁶⁾ az örmények e sajtáságos szokást.

E. L.

¹⁾ L. Chorenei Mózes, Nagy-Örményország története, II. könyv, 81. fejezet. Mánkun.

²⁾ Ártávázd-, Vácse vezér fiáról.

³⁾ Mánuel örmény fővezér.

⁴⁾ Mánuel úgy intézkedett, hogy a háború tartama alatt Ártávázd, ki még gyermek volt, a királyné és az asszonyok (a vezérek nejei) társaságában, a számukra kijelölt, biztos helyen maradjon.

⁵⁾ Az eredeti szöveg ez: *Ըստ կրօնից շարցոց, որպէս օրէն էր գրուի մանկոսնս ստիպուէր ի ժամանակին զերօնայ էր գրուի մանկոսնս Արհաւազդայ, եւ ցոյնս էր թողեալ եւ զէս արձակեալ:* Észd groniczh Hájocz, vorbesz oren er êzkluch mángduin szujnbesz i zsámánágin kérczéál er êzkluch mángánn Ártáváztáh, jév czhêczhunsz er thogheál jév kesz árczágéál.

⁶⁾ Az nincs seholy följegyezve, hogy Mámkun feje, midőn Örményországba jött, így volt lenyirva; mert akkor még talán (?) mondhatnok azt, hogy tőle örökölhették az örmények e szokást; de Fauszt örmény történelemirő az idézett helyen határozottan állítja, hogy ebben az időben (III. század Kr. u.) divott e szokás Örményországban. Itt csak a gyermekek fejét nyirták le a mondott módon, Mámkun pedig nagy (satrapa) korában menekült az örmény földre és nem egyenesen Khinából jött, hanem még Persiában is tartzkodott bizonyos ideig. Aztán Ártávázd, Mámkun családjából származott ugyan, de nem volt ennek unokája. Ugy látszik, hogy a beköltözött Mámkun család ivadekai alkalmazkodtak az örmény szokásokhoz és gyermeik fejét úgy nyiratták ok is, mint a hogy az örmény gyermekek voltak lenyirva. Szerk.

Menyekző Árábgirben.

Valamint sok más helyütt, úgy Árábgirben is az örmények télen tartják a menyekzőket. Itt az árábgiri szokásról szólok.

A menyasszonyválasztás után a vőlegény szülei, a család legöregebb tagja és még néhány házibarát kíséretében, valamelyik estve a menyasszony házához mennek: viszik a foglalót (*խօսքիսուս*, choszkhgáb: szókötélék), a mi aranypénz és átadják azt a menyasszony szüleinek. Míg e rokonosító társaság ott van, a választott leány más szobában időz. A vőlegény szülei azután még több ízben ellátogatnak e házhoz; mert a szokás kötelezővé tette a gyakori látogatást, mely ajándékvivő látogatásnak (»náváláji«) neveztetik. Az aranyok számát szaporítják; ha a leány első látogatás alkalmával 50 aranyot kapott, úgy a látogatók másod ízben legalább 60 aranyat leszámálnak az asztalra. Á menyasszony is küld a vőlegénynek czukorneműt, gyümölcsöt, selyemruhát és a t.

De eltelt a jegyesség ideje. A menyekző előtt két nappal előmenyekzőt¹⁾ tartanak. Elmúlt a két nap is. A rokonokat és barátokat mind meghívják. Az est sötétje már kiterjesztette szárnyait; a menyekző elkezdődött. A menyasszony háza tele van vendégekkel, kik közül némelyek dalolnak, mások az újpár jövendő boldogságáról beszélnek. Ekkor belép egy társaság, mely ifjú legényekből áll és »Tursz-tursz« (ki-ki) kiáltással elrabolják²⁾ a vőlegényt, ki vagy a közelségben lakó rokonánál, vagy valamelyik szomszéd házában rejtőzik el; azután haza megy és felölti vőlegényi ruháját. Később ő és társai lóra pattan-

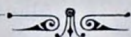
¹⁾ Հինա տանելու ժամանակ, որ նախատեսու է չարսանիսց: Hiná danelu számánág, vor náchádonn e hárszáneáczh: A (vőlegény) elrablásának ideje, mely a menyekző előünnepe. Régen a vőlegényrablás ünnepélyét menyekző előtt két nappal tartották.

²⁾ A hazai örmények is tartották ezt az ünnepélyt menyekző előtt való estve és azt, hinátronkh⁴ nak (*չինադրոսը*) nevezték. Apáink a hinátronkh szót, a hen (rabló) sajátítóesetéből (hini, a kihagyott vég **i** helyébe a kapcsoló **á**-t tették) és tērunk (tett, csinálás: elrablás) szavakból alkották.

nak és lámpákkal meg fáklyákkal — úgy éjféli tájban — éljenzések közt templomba mennek. Jön a nászmenet is a menyasszony házatól. A menyasszony könnyeket hullat, lepel fedi arcát. Esketés után dalolva lóháton viszik haza az újpárt, melynek tiszteletére az ajtó küszöbén egy juhot vágnak le. Itt a boldog pár, kiknek fején a fáklyafény világánál ott csillognak a koszorúk — kissé megáll.

Két nap mulva az após vejét és ennek barátjait vascsorára hívja; ez az ünnepély völegénytiszteletnek (pheszábádív) nevezetik. Reggelig vigadnak.

Sz. K.

Kisebb közlemények.

A magyar országgyűlés örmény tagjai. A magyar országgyűlés főrendiházának ez időszerint három örmény tagja van: gróf Karátszonyi Aladár, gróf Karátszonyi Jenő és Lukács Antal. A képviselőházban pedig az örmény képviselők száma nyolcz. Névszerint ezek: Dániel Ernő, Dániel Pál, dr. Issekutz Viktor, Lukács Béla, Lukács László, dr. Molnár Antal, Markovics Kálmán, dr. Pap Géza. — Szamosújvár jeles képviselőjének: dr. Molnár Antalnak azon legutóbbi méltó kitüntetése, hogy a képviselőház jegyzőjének választatott meg, — választókerületünkre nézve is oly megtiszteltetés, melyre e város polgársága mindenkor büszke lehet!

Gopcsa Joakim cím alatt arckép és életrajz jelent meg az »Ország-Világ« idei 9. számában (febr. 27.); ezen érdekes közleménynek, mely dr. Vályi Béla csinos tollából került ki — legnagyobb részét mi is közöljük a következőkben: »A bérczes kis Erdélynek éjszakai részén, leginkább románok által lakott vidéken terül el Szamosújvár városa. E kis városban már több mint 200 év óta megtelepedett örmények, a mellett, hogy letelepedésük pillanatától kezdve a haza oltárán folyvást élesztik a hazaszeretet lángját, egyúttal minden alkalmat megragadnak arra nézve is, hogy követésreméltó példát szolgáltatassanak a hazában minden olyan nemzetiségnek, mely nemzetiségi aspirációinak utolsó foszlányát is még nem dobta el magától, minden utógondolat nélkül. — A szamosújvári hazafias érületnek kimagasló példáival már több ízben találkoztunk, de egyszer sem oly említésre méltó módon, mint az elmúlt héten, akkor, mikor feljött Szamosújvárról Gopcsa Joakim városi tanácsnokkal együtt egy nagyszámú küldöttség, melynek élén dr. Molnár Antal bejelentette a közoktatási kormány előtt, a város nevében azt, hogy a nemzeti milleniumot a szamosújváriak egy

felállítandó főgymnasium céljaira tett 200.000 frt. alapítványnak följánlásával akarják megünnepelni. — A főgymnasium leendő létesítésének ténykedésében nagy része van Gopcsa Joakimnak, ki már 40 év óta munkál Szamosújvárt a magyar állameszme érdekében. Eltekintve attól, hogy 1862-ben, az alkotmány kivívásának idejében szerény anyagi viszonyainak daczára lemondott hivataláról, sem mint a Crenneville-féle kormányzás alatt álljon: részt vett a magyar társalkodó-egylet alapításában. Majd egy virágzó pénzügyintézetnek állott élére, vezetvén azt ma nap is nagy szakértelemmel és megkivántató nyelvismerettel. Házról házra járva és tagsági díjakat szedve Szamosújvárt, az E. M. K. E. főkegyesületének egyik szervezője, majd alelnöke, a márcz. 15. emlékünnepelet rendező bizottság elnöke lett. — De befejezzük alkalomszerű soraink megírását azon kívánsággal, hogy legyen a hazánknak minden, nemzetiség-lakta vidékén a magyarságnak Szamosújvárhoz hasonló góczpontja és ilyen góczpontokon minél több, a bemutatott férfiúhoz hasonló ügybuzgó munkása.«

A magyar nyelv. Vajna Károly, ez a sokoldalú ismerettel bíró, mivel magyar honpolgár, ki a helybeli fegyintézetnél az ellenőri állást tölti be derekasan, 1892, márcz. 15-én Szamosújvárt a társas vacsora alatt a következő, lapunk tárgyköréhez tartozó, igen sikerült felköszöntést mondotta: »Uraim és hölgyeim! Szíves engedelmséggel becses figyelmeket néhány perczre igénybe veszem, hogy egy rég feledésbe ment esemény emlékét újítsam föl. Ezelőtt 100 évvel történt, hogy a kormány fölszólította a pesti tudomány-egyetem tanári karát, hogy adjon véleményt arról, vajjon az egyetemi előadásokat nem lehetne-e magyar nyelven megtartani? Az előadási nyelv ugyanis a latin volt akkor. És a pesti magyar kir. egyetem magyar tanárai — az egyetlen Dugonits András hírneves író kivételével — egyhangúlag oda nyilatkoztak: hogy az lehetetlen; mert a magyar nyelv fejletlen és nincs magyar tudományos irodalom! Ugyancsak 100 évvel ezelőtt egy másik érdekes esemény történt: Szamosújvár örmény ajkú lakossága 1000 aranyat ajánlott föl egy »magyar nyelv-művelő társulat« alapítására. Ez er arany összeg pénz volt akkor uraim és hölgyeim! Annak mai értéke több mint 70.000 frtnak, — a kamatok kamatjával együtt — felel meg! Ilyen áldozatot hozott e város örmény lakossága a magyar kulturának akkor, mikor itt a társalgási nyelv — a család kebelében kizárólag — az örmény és nem a magyar nyelv volt. A magyar nyelv tehát mint valami elhagyott, árva gyermek kopogtatott a magyar tudósok ajtaján; nem alamizsnáért könyörgött, hanem örökségének kiadását kérte, a mely őt isteni és emberi törvények alapján jogosan megillette. És a magyar tudósok elűzték őt, gőgösen mondván: »Nem szegyenled magadat paraszt létedre ilyen előkelő társaságba tolakodni? Mit keresel te itt? A mi legkedvesebb vendégünket, a mi legfőbb büszkeségünket akarnád megkiturni innen? Takarodj el!« Igy szólott a magyar tudós, kinek

ősei ezer éven át ontották vérüköt azért, hogy e föld »magyar« legyen! Mig az örmény, a ki akkor még idegen volt e hazában, egy talpalatnyi földet sem mondhatván sajátjának — megszánta a szegény árvát, a ki egykor boldog napokat élt, keblére ölelte őt és így szólott: »Jer hozzám, ne sirj, bizzál a jó Istenben, adok én neked menhelyet, építsünk egyesült erővel hajlékot; én ápolni foglak, te meg dolgozni fogsz; azután majd ha megnős és megerősödöl, saját emberségedből visszaszerzed jogos örökségedet és kiüzöd abból a bitor idegent!« És lám az elcsenevészedett gyermekből erőteljes, virágzó ifjú lett, a ki visszavítta jogát, visszahódította apai örökségét, sőt azt még gyarapította is. És az erőteljes, virágzó ifjú: a magyar nyelv, a magyar kultúra — a jólét ölén — nem feledkezik meg a nemes-szívű adakozóról, a ki elhagyottságában, a megpróbáltatás napjaiban szeretettel ölelte őt keblére, szóval és tettel vigasztalta, gyámolította; — hálásan emlékezik meg Szamosújvár sz. kir. város lakosairól, a kik száz évvel ezelőtt már magyarabbak voltak a magyaroknál! E város lakosaira üritem én poharamat és szívemből kívánom, hogy ezeket a derék magyar-örményeket áldja meg a magyarok Istene mind a két kezével! Éljenek!

Négyezer esztendő. A mult 1891. év második felében telt el 4000 esztendő azóta, hogy Hájg Örményországot megalapította. . . . Négyezer esztendő! Két rövid szó és mégis hány nagy eszmét és hány fonséges, nemes emléket foglal magában! A nagyság és dicsőségnek mennyi nyoma e két szóban! Négyezer esztendős nemzet! Adjon hálát minden örmény Istennek és tartsa meg a keresztény vallást, melyben született hiven; mert a kereszténység mentette meg a föld ezen egyik legrégebb nemzetét — az enyészettől!

Régiség-gyűjtemény. Ajn্থáb helység örmény papja: Bedroszeán Kherovpe egy értékes gyűjteményt vitt Konstantinápolyba, mely görög, római, örmény, assyr, arab érmek, felirásos kövek és egyéb régiségekből áll. E 20.000 frankra becsült gyűjtemény egyes tárgyait Bedroszeán évek óta gyűjti.

Irodalom és művészet.

Az örmény sajtó Oroszországban. Egész Oroszországban, hol több mint 1½ millió örmény lakik, örmény nyelven tudunkkal csak a következő nyolcz lap vagy folyóirat jelenik meg: 1. **Á r á r á d.** Vallás-erkölcsi, történelmi, szépirodalmi és nemzeti havi szemle. XXV. évfolyam. Az ecsmiadzini főegyház (katholikosz) hivatalos közlönye. Előfizetési ára egész évre 5 rubel. Czim: Comité typographique d' Etchmiadzine. Válarchápát. 2. **M és á g** (Munkás), irodalmi és politikai lap. XX. évfolyam. Megjelenik hetenként háromszor; szerkesztő-kiadó Árdzruni Gergely, előfizetési ára egész évre 10 rubel. Czim: Rédaction du journal arménien »Méschak.«

Tiflis (Caucase-Russie). 3. *Árczákánkh* (Viszhang). Irodalmi és politikai lap. XI. évfolyam. Megjelenik hetenként háromszor; szerkesztő-kiadó Hovhanniszeán Ápkár. Előfizetési ára egész évre 10 rubel. Czim; Rédaction du journal arménien »Ardzagang« Tiflis. — 4. *Aghpiur* (Forrás). Képes havilap, gyermekek számára. Melléklete a nevelőknek szól. X. évfolyam. Szerkesztő-kiadó Názareán Digrán. Előfizetési ára egész évre 4 rubel. Czim: Rédaction de la Revue »Aghbur.« Tiflis. — 5. *Nor-Tár* (Új-Század). Politikai és irodalmi napi lap. IX. évfolyam. Szerkesztő-kiadó Szbántareán Szbántár. Előfizetési ára egész évre 10 rubel. Czim: Rédaction du journal »Nor-Dár« Tiflis. — 6. *Dáráz* (Idom). Szépművészeti, irodalmi, énekészeti hetilap. III. évfolyam. Szerkesztő-kiadó Názareán Dikrán. Előfizetési ára egész évre 7 rubel (20 frank). Czim: Rédaction de la Revue »Taraz.« Tiflis. — 7. *Murds* (Ülő). Politikai és irodalmi havi lap. IV. évfolyam, Szerkesztő-kiadó Árászchéancz Ávedik. Előfizetési ára 10 rubel. Czim: Rédaction de la Revue »Mourtch.« Tiflis. — 8. *Áráksz* (Araxes). Irodalmi és szépművészeti képes folyóirat. Megjelenik évenként kétszer (nagy könyv alakban). Szerkesztő-kiadó Kulámi-reancz Simon. IV. évfolyam. Előfizetési ára egész évre 3 rubel. Czim: Simeon Goulamiriántz, St. Petersbourg. Rue Stremiannaja. m. No. 1, log. No. 15.

Régi evangéliumos-könyv. Az »Árevelkh« mondja, hogy Bájázid város Szt-János nevű zárdájában két olyan, pergamenre írott evangéliumos-könyvet találtak, melyeknek egyike 1000 éves.

Régészet. Az Ecsmiádzinben megjelenő »Ararát«-ban a következőket olvassuk: Dr. Belck, ki régiségeket és felírásokat gyűjt Wirchov tanár számára, volt már nehányszor Ecsmiádzinben. Belck átmenvén Török-Örményországba, meglátogatta Bájázid-ot, Tiáint, Ucskiliszá-t, Pádnoczt, a Lim pusztát, Vánt, Pásgalát, Árdámetet, Ághthámárt, Pághest, Must, Erzengánt, Hászán-Ghálát. Kutatásait igen szép siker koszorúzta. Talált 20 ékiratos új felírást és sikerült neki sok olyan felíratot lefényképezni, melyek más utazók előtt vagy leolvashatlanok voltak, vagy megsemmisülteknek, elkopottaknak látszottak. Megkértük dr. Belcket, hogy kiváló figyelmére méltassa a Szt-János zárda (Ucskhiliszá) assyr felíratait, melyekből Álisán is közölt »Ararát« című munkájában és e zárda örmény felíratait, melyek a VII. századból valók. Belck lefényképezett itt mindent; talált még Kárs-ban is Tiridát iratai között három, assyr nyelvű felíratot. Belck a Lim pusztáján, Várakban és különösen Ághthámárban sok örmény kéziratot látott, ezek közt van 900 éves kézirat is. A Lim pusztán látott 3 régi Choreneit is. Kivánatos, hogy az armenisták érintkezésbe tegyék magukat evvel a derék német tudóssal, ki Berlinben lakik (Schellingstrasse Nro 10. Dr. W. Belck.)

Közgazdasági élet.

A gyapjúkereskedés Transkaukasia- és Persiában. Lou, ki kereskedelmi ügyvivő a szentpétervári angol követség mellett — a transkaukasiai és perzsiai gyapjúkereskedésről következő jelentést tett az angol kormánynak: Ezen országok gyapjúkereskedése kizárólag az örmények kezében van. A gyapjút az örmények Bakúba és Tiflisbe, vagy ügynökeikhez külföldre, nevezetesen Marseillebe — küldik. Ezen ügynökök közül némelyek elszállítják ezt az árucikket jó haszonnal ki New-Yorkig is. A gyapjút a Káspitenger gőzhajói hozzák és viszik a Feketenger kikötőibe. Ezen fajjuhok meglátogatják az országot minden dombos vidékét egészen Afgánistán határáig. A juhokat márczius és áuguszt havaiban nyírják. A kereskedelmi központ Szápzevár, ide gyűlnek az örmény kereskedők; ide hozzák a gyapjút, mit az örmény piaczi árban vesz meg és elküld Pentirágeázba, a Káspitenger partjára; innen tovább szállítják. Szápzevárból 1888-ban 1.012.000 csomó gyapjút vittek ki; egy csomó 1.900 fontot tesz. Transkaukasiában lenyirtak 11,900,000 juhot és 150.000 but gyapjút kaptak, miből 80.000 but Európába került. A transkaukasi vasút, felépítése óta, olcsóbbért szállítja a bucharai és turkestani gyapjút a Káspitenger és a bakú-tifliszi vasút a Feketenger kikötőibe. . . .

Határ vámkezelés. Igen káros újítást hozott be a török kormány. — Át akar a kereskedő, rendes útlevéllal Persiába vagy Oroszországba menni; portékát visz eladás végett; vagy néha át se megy a határon, hanem csak egyik helységből a másikba megy; árucikket visz, vagy hoz. Az első, kivel találkozik a rendőr, vagy zsandár. Mindenét átkutatják apróra. De ez még semmi. Folytathatja útját. Másokkal találkozik; ezek még szigorúbban átvizsgálják mindent, de legalább kárt nem tesznek. Ismét tovább megy. Ujra hivatalnokokkal találkozik, kezeikben hosszú, éles nyárs. Ezt a nyársat az árucikkekre közé ütik; előbb megforgatják azt és csak azután húzzák ki. Azzal aztán épen nem törődnek, hogy evvel az eljárással tesznek e kárt vagy nem. Csak bár mérnének egyenlő mértékkel; de nem! A keresztény holmiját átkutatják irgalmatlanul, míg a mohamedánt átbocsátják a nélkül, hogy árucikkeit megvizsgálták volna. Ha ezen a nehézségen is túl esett, újra találkozik hivatalnokokkal. Ezek vagy ők maguk rakják le árucikkeit, vagy a kereskedők által rakatják le azokat. Aztán elkezdődik a kérdezősködés. — Mit visesz? — Vasat, gyapjút. — Mennyit nyom? — 2800 buth. Hol gyűjtötted? — Nem gyűjtöttem, hanem egy perzsa kereskedőtől vettem. — Jártál Persiában? — Kereskedés végett gyakran megyek oda. — A határon milyen nemzetiségű idegennel találkoztál? Oroszszal vagy törökkel? — Sok törökkel találkoztam. — Hát örménnyel? — Egygyel sem. . . . Most megszámlálják vagy megméri az árucikkeket. És ha a kereskedő által mondott szám vagy mennyiség talál az általuk eszközölt számlálás vagy

mérés eredményével, akkor fáradságukért kiválasztják a maguk számára a legszebb és legjobb példányokat és elviszik fizetetlenül; de ha nem talál, akkor terhes birságot fizet.

„Die Urgeschichte des Menschen“ (dr. Hoernes) című munka 11. füzetében ezeket olvassuk: »Az ókor ezüstben leggazdagabb országaihoz tartozott Örményország és a vele határos Pontus. Az örmény király 6000 talentumot volt kénytelen ezen fémből győzőjének, Pompeiusnak adni. Még Marco Polo idejében is Trapezunt közelében jelentékeny ezüstmányák léteztek. Az örmény az ezüstet olyan névvel nevezi (*արծաթ*, árdzáth), mely nagyon hasonlít a latin (argent-um), iráni és ind szóhoz; lehetséges, hogy az ismeretség ezen fémmel Örményországból ered.«

Szőlőművelés. Az eriváni kormányzóságban mintegy 36.000 család foglalkozik szőlőműveléssel, e családok közül 20.000 örmény és 16.000 török; 12.000 szőlő van művelés alatt, melyekből 10.400 az örmények birtokát képezi.

Mi újság az örmény világban?

Hymen. Dr. Patrubby Lukács munkatársunk, fővárosi tanár a napokban vezette oltárhoz Loncsárics Vilma kisasszonyt, a csepeli állami iskola tanítónőjét. Tanúk voltak dr. Gopcsa László és dr. Vályi Béla. Állandó boldogság kísérje minden lépésüket!

Almanach. Az erdélyi írók és művészek Kolozsvártt megjelent »Almanach«-jában négy örmény születésű író arczképét és dolgozatát találjuk; ezek a következők: Petelei István, Tutsek Anna, Harmath Lujza és Szongott Kristóf, lapunk szerkesztője.

Halálozások: Egy jó asszony, özv. Mály Tivadarné, szül. Zakariás Magdolna hunyt el Temesvártt márcz. 7-én, élete 80. évében. Boldogult már e földön boldog volt, mert hasznos gyermekeket nevelt a hazának; ő szülte a derék Mály Istvánt, a temesvári törvényszék kitünő elnökét is. Legyen emléke áldott. — Dr. Meskó János kir. tanácsos, ki félszázadon át volt Csanádmegye főorvosa, életének 87. évében elhalt Makón. — Szamosújvár-némethii Dániel Lukács, Aradmegye volt agg főpénztárnoka 82 éves korában jobblétre szenderült. — Buziáson elhunyt Hollósy József, volt 1848-iki honvédhuszár-főhadnagy, Temesmegye tiszteletbeli főszolgabírája és takarékpénztári igazgató, — testvére a boldogult Lonovics-Hollósy Korneliának. Hollósy József nem rég járt Olaszországban, s Kossuthnál látogatást tett. Özvegye és kiterjedt rokonság gyászolja; (köztük sógora: Lonovics, csanádmegyei főispán). Nyugodjanak békével!

Az ecsmiádzini synodus rendszeren nyolcz tagot számlál, most azonban három hely üres. Az öt tagból a legöregebb: Jeremiás

lett a katolikosz-helyettes (déghábah). Májusban meglesz az új katolikosz választás. Az örmények három pártra oszoltak; egyik párt, melyhez Jeremiás is tartozik, Szetrágeáncz Aristacest, ki Tiflis árácsnortja (egyházi feje) volt, szeretné a »katolikosz« székében látni; a második pártnak még nincs jelöltje, de azért Szetrágeánczról hallani sem akar. A harmadik, egyszersmind legnagyobb párt Krimián Hájrig, volt patriarkha mellett buzog. — A helyettes-katolikosz be akarta tölteni a három üres synodusi helyet; azért ajánlott is három tagot a czárnak kinevezés végett: ezek közt volt maga Szetrágeáncz is. A másik kettő is ennek párthive. De a synodus másik négy tagja, kik nincsenek egy párton Jeremiással, úgy nyilatkozott, hogy a helyettesnek nincs joga tagokat ajánlani; mert ez a katolikosz teendője. . . . Azonban nem sokára az orosz kormány 100 kozák kíséretében egy hivatalnokot küldött Ecsmiázinbe. A hivatalnok körülvéteti a klastromot; azután tudtára adja Jeremiás helyettesnek, hogy a czár az ajánlott tagokat megérősítette. A régi tagok közül pedig Kaspárián Szárkisz és Távteán Aristacest külön-külön fekete, zárt kocsiba tétette és Közép-Oroszországba vitette. . . . Megjegyezzük ez alkalommal, hogy a »katolikosz« az örmény nemzet által jelöltetik ki, illetőleg választatik, azonban az orosz uralkodó által erősítettik meg.

A párisi örmények közül meghalt Eknáján Gábor 42 éves korában, Boldogult konstantinápolyi születésű volt, de rég óta Párisban lakott, hol gyémántkereskedést folytatott. Eknáján nem csak magáért élt; gazdag volt, azonban vagyonából juttatott eleget nemzetfeleinek is. Nem kevés azon örmény tanulók száma, kik boldogultnak anyagi segélyezése mellett fejezhették be tanulmányaikat Párisban.

Az angol parlamentben ismét megbeszélés tárgyát képezte az 'örmény kérdés'. Egy tájékozott képviselő igen élénk színekkel festette a helyzet képét. A »The Manchester Guardian« című angol lap érdekes cikket közölt e tárgyalásról. E cikkből vesszük át a következő sorokat: »Adassék Örményországnak — mondá Suan parlamenti rokonszenves beszédében — örmény kormányzó, katonasága szerveztessék örményekből és ennek parancsnoksága bizassék a svájci vagy belgiumi nemességre. Vagy hagyassanak az örmények önsorsukra és engedtsessék meg nekik, hogy szerezhessenek fegyvert; mert most nincs mivel megvédelmezhessek magukat a kurdok és törökök ellen. . . és Európa látni fogja, hogy az örmények nem gyengék és vitézül teljesítendik kötelességeiket« . . .

A strasburgi egyetemen dr. Horn a múlt nyáron »Keleti kérdés« cím alatt előadásokat tartott. Előadó elég részletesen szólott az örményekről; beszélt arról a helyzetről, melyben az örmények vannak Orosz-, Törökországban és Persiában.

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

92 MAJ 1 D

KÉZDI VÁSÁRHE